

Topos theatrum mundi

W kontekście walki dobra ze złem

„Totus mundus agit historionem”

- „Cały świat gra aktora” – taki napis widniał na budynku londyńskiego teatru „The Globe”, założonego przez Wiliama Szekspira.

Świat spektaklem- przykłady literackie

Johann Wolfgang von Goethe, *Cierpienia młodego Wertera*

- O, czemuż mnie nie widzisz, droga moja, ogarnionego tym wirem! Umysł mój marnieje, nie miałem ni na moment pełni odczuwania, ani jednej szczęsnej godziny! Nic!Nic! Mam wrażenie jakbym stał przed czarodziejską szkatułą, widzę małych ludzi, koniki itp., wszystko to rusza się, a ja pytam, czy to nie jest jakieś optyczne złudzenie. Sam odgrywam jakąś rolę, a raczej ruszają mną, jak marionetką, dotykam czasem drewnianej ręki sąsiada i odczuwam dreszcz grozy.

Jan Kochanowski

*Fraszki, Księgi
Trzecie, Człowiek
boże igrzysko*

- Nie rzekł jako żyw żaden większej prawdy z wieka,
- Jako kto nazwał bożym igrzyskiem człowieka,
- Bo, co kiedy tak mądrze człowiek począł sobie,
- Żeby się Bóg nie musiał jego śmiać osobie?
- On Boga nie widziawszy taką dumę w głowie,
- Uprzął sobie, że Bogu podobnym się zowie.
- On miłością samego siebie zaślepiony.
- Rozumie, że dla niego świat jest postawiony;
- On pierwaj był, niżli był; on chocia nie będzie
- Przedsię będzie; próżno to, błaznów pełno wszędzie.

Janusz Korczak

Dzieci ulicy

- Gdy się zbudził z maligny po wielu tygodniach, oczy jego patrzyły mętnie, nieśmiało. I gazety rozniosły wieść, że (...) młody hrabia Zarucki – zwariował. (...). - Nie powinienem był opuszczać mego grobu. Tylko spoza murów kamiennych człowiek może przypatrywać się rozumnie tej tragikomedii, która zwie się życiem.

Ignazy Krasicki

*Satyry, Część pierwsza,
Życie dworskie*

- Choć nierówne teatrum, gdzie są umieszczeni,
- Co pan w izbie, to słudzy dokazują w sieni.

Fryderyk Nietzsche

Wędrowiec i jego cień

- *Człowiek komediantem świata.* Muszą istnieć twory dowcipniejsze od człowieka, choćby tylko po to, żeby odczuć humor zawierający się w tym, że człowiek uważa się za cel całego bytu świata i że ludzkość zupełnie poważnie nie zadowala się niczym mniejszym niż perspektywą misji światowej. Jeśli Bóg stworzył świat, to człowieka stworzył jako *małpę boską*, żeby mieć powód do uciechy w swojej przydługiej wieczności.

Myślenie o scenie dramatu czyli skąd się wywodzi obraz teatru jako metafory życia

- Myślenie jest zawsze myśleniem o czymś – jest intencjonalne – skierowane ku rzeczom, przedmiotom, osobom, zdarzeniom. Próbuje ująć to, co ogarnia w ramy – zarysować horyzont.
- Myślenie o przedmiotach jest porządkowaniem tych przedmiotów. Porządkuje się je według jakiejś zasady ładu. Jedną z takich zasad porządkowania jest logika sceny. Świat jest przestrzenią dramatu – dom, szkoła, miejsce pracy, droga. W tych miejscach dokonują się kluczowe wydarzenia – są sceną życia.

Pytania

- Skąd wzięła się scena?
- Czy jest uporządkowana w sposób rozumny i racjonalny?
- Czy jest dziełem sztuki? Jeśli tak, kim w takim razie jest tajemniczy Artysta, Twórca?
- Człowiek jest tylko marionetką, czy istotą wolną?
- Jaki jest sens całego tego spektaklu i dlaczego tyle w nim zła?

Poszukiwania greckie - świat jako ład i porządek

- Dla starożytnych filozofów świat był pełen ładu, porządku i harmonii. Ten ład można było odkryć dzięki racjonalnej analizie.
- Np. dla stoików świat był jednolity, materialny, ożywiony, boski, istniał w sposób celowy, rozumny i niezależny od nas. Świat był dramatem, Bóg-dramaturgiem a człowiek – aktorem, który musiał odegrać powierzona mu rolę. Jaka ta rola (główna, drugoplanowa, króla, żebraka) to nie zależy od człowieka; ważne by odegrał ją rozsądnie i z godnością.

Epiktet *Encheiridion*

- Pamiętaj, że jesteś aktorem grającym rolę w widowisku scenicznym, a do tego w takim widowisku, jakie podobało się dramaturgowi ułożyć: w krótkim – jeżeli krótkie, w długim – jeżeli długie. Jeżeli chciał być grał rolę żebraka, staraj się i tę rolę po mistrzowsku odegrać. I tak samo się staraj, kiedy ci powierzy rolę chromego, monarchy albo szarego obywatela. Twoją bowiem jedynie jest rzeczą powierzoną ci rolę odegrać pięknie, sam wybór natomiast roli jest sprawą kogo innego.

Dobro i zło w koncepcji stoików

- Nigdy się nie dowiemy czy świat jako całość jest dobry czy zły, dlatego lepiej wierzyć, że jest dobry. Każde zło może przynieść jakieś dobre skutki.
- Niezależnie od okoliczności człowiek może być szczęśliwy. Musi sobie jednak uświadomić jaki jest zakres jego wolności. Istnieją sprawy od człowieka niezależne (ciało, mienie, sława, godności) i takie, które od nas zależą (dobra wewnętrzne) – i tylko o te należy zabiegać. Cierpienie, śmierć jest czymś naturalnym, zgodnym z porządkiem świata.

Dobro i zło na scenie życia

- Różne były sposoby rozumienia dobra: dla Homera dobro to sława i cześć, dla Sokratesa wiedza, dla Platona – idea, Dla Epikura przyjemność, dla stoików – natura, dla chrześcijan to Bóg. To co łączy rozmaite koncepcje to pojmowanie dobra jako wartości samej w sobie, celu samego w sobie.
- Dobro można traktować także jako kryterium oceny wszystkiego, co wartościowe; mogą być dobra witalne (życie), materialne (bogactwo), duchowe (cnoty, silny charakter, mądrość), kulturowe (sztuka), poznawcze (prawda), religijne (Bóg).

Zło....

- Zło pojmowano jako przeciwieństwo dobra lub jego brak....
- Pierwszą koncepcję (zło przeciwieństwem dobra) rozwinął Mani (III w. n. e.) Manichejczycy twierdzili, że istnieje królestwo światła – dobra oraz ciemności – zła. Królestwa te walczą o panowanie. To, co nam się przydarza można wytłumaczyć udziałem w jednym lub drugim. Dla manichejczyków wszystko, co związane z ciałem, materią, zmysłowością- to dziedzina zła, ciemności, tam, gdzie domunuje duch, wzniosłe cele – królestwo światła.

Zło...brak dobra

- Przeciwnie stanowisko względem manichejczyków prezentował św. Augustyn.
- Jego zdaniem wszystko, cokolwiek istnieje jest dobre – wszak zostało stworzone przez Boga. Zło jest brakiem dobra – brakiem istnienia. Jest jak przerwy między wierszami w poemacie. Bez nich poemat byłby nieczytelny. Ale one nie istnieją same w sobie.
- Augustyn dostrzegał zło jako skutek działania człowieka – zło moralne. Ono także jest brakiem, nieporządkiem (wojna – brak pokoju, choroba – brak zdrowia)

Unde malum?-Skąd zło?

- Obserwując różne przejawy zła w świecie filozofowie dokonali pewnego podziału:
- Zło metafizyczne – jako element budowy świata, kruchość, podatność na rozkład, zniszczenie.
- Zło moralne – które powoduje człowiek swymi działaniami. Dlaczego człowiek czyni zło?
- Cierpienie niezawinione - krzywda; kalectwo, utrata zdrowia, nieszczęście (przykład biblijnego Hioba)

Odpowiedź Hannah Arendt na zło wynikające z działania człowieka

- Hannah Arendt jest twórczynią pojęcia „banalność zła” – w odniesieniu do zbrodniarzy hitlerowskich gorliwie uczestniczących w akcji ostatecznej zagłady Żydów. Banalność zła polega na tym, że w sytuacji wojny okrucieństwo przyjmowane jest jako „normalne”. A zbrodniarz to nie demoniczny „geniusz zła” lecz prymityw, który nie rozumie wartości życia drugiego człowieka.

Podsumowanie

- Zło istnieje i boleśnie doświadcza każdego. Buntujemy się przeciw złu, chcielibyśmy je zrozumieć, wytłumaczyć. Nie wiemy czy na świecie jest więcej dobra czy zła – możemy tylko wierzyć, że świat jako całość jest dobry.
- Możemy żywić nadzieję i w imię tej nadziei podejmować działania na rzecz dobra na scenie życia, w tym spektaklu w którym akurat nas obsadzono.